

Education & Theatre

Vol 24 (2023)

The I-TAP-PD project experience Building relationships through arts in education

Manja Eland

doi: [10.12681/edth.36366](https://doi.org/10.12681/edth.36366)

To cite this article:

Eland, M. (2023). The I-TAP-PD project experience Building relationships through arts in education: Manja Eland in conversation with Betty Giannouli and Nassia Choleva. *Education & Theatre*, 24, 102–109. <https://doi.org/10.12681/edth.36366>

Η εμπειρία από το πρόγραμμα I-TAP-PD: Χτίζοντας σχέσεις μέσω των τεχνών στην εκπαίδευση

Η **Manja Eland** συνομιλεί με την **Μπέττυ Γιαννούλη** και τη **Νάσια Χολέβα**

Το πρόγραμμα ITAP-PD (International Teacher-Artist Partnership – Professional Development), όπως μαρτυρά και ο τίτλος του, εστιάζει στις δημιουργικές συνέργειες μεταξύ εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών μέσα στην τάξη. Το Erasmus+ των τεσσάρων εταίρων, από Ιρλανδία, Ολλανδία, Σερβία και Ελλάδα, ξεκίνησε το 2021 και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2023. Εκπαιδευτικοί και καλλιτέχνες σχεδίασαν και υλοποίησαν διαθεματικά προγράμματα συνεργατικής παρέμβασης. Τα αποτελέσματα ήταν πολύ θετικά για τους μαθητικούς τους πληθυσμούς προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι συμμετείχαν και στις τέσσερις χώρες. Τα οφέλη όμως της μεθοδολογίας TAP ήταν εξίσου σημαντικά για τους ίδιους τους καλλιτέχνες και τους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν, ως προς την επαγγελματική τους ανάπτυξη. Η Manja Eland, μέλος της συντονιστικής και της ερευνητικής ομάδας του ITAP-PD, βασική επιμορφώτρια και εκπρόσωπος του ολλανδικού εταίρου Stichting Kora, μοιράζεται στην παρακάτω συνέντευξη τις διαπιστώσεις και τα συμπεράσματά της για τις δυνατότητες σύμπραξης εκπαίδευσης και τεχνών που δημιουργήθηκαν μέσα από το πρόγραμμα αυτό.

Μπέττυ Γιαννούλη & Νάσια Χολέβα:

Συμμετέχεις στο πρόγραμμα I-TAP-PD εκπροσωπώντας τον ολλανδικό εταίρο, την οργάνωση Stichting Kora. Είναι η πρώτη φορά που συμμετέχεις σε ένα πρόγραμμα το οποίο επικεντρώνεται στην ισότιμη συνεργασία¹ καλλιτεχνών και εκπαιδευτικών σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο;

Manja Eland:

Στην πραγματικότητα, σημαντικό μέρος της δουλειάς μας σήμερα, αλλά και στο παρελθόν, πραγματοποιείται μέσα σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο, και η συνεργασία βρίσκεται στον πυρήνα του τρόπου με τον οποίο εργαζόμαστε. Ωστόσο, πρόκειται για μορφές διαφορετικές από το μοντέλο συνεργασίας εκπαιδευτικών-καλλιτεχνών (teacher-artist partnership, TAP). Επίτρεψέ μου να πω πρώτα λίγα λόγια για την οργάνωσή μας. Η Kora είναι μια ΜΚΟ που έχει ως στόχο να δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ επαγγελματιών που ασχολούνται με τις τέχνες στην εκπαίδευση, του εκπαιδευτικού συστήματος,

πολιτιστικών οργανισμών και κοινωνικών πρωτοβουλιών. Στα προγράμματα που παρουσιάζουμε η δημιουργικότητα είναι η σπίθα, το μέσο και συχνά ο στόχος. Τι είναι όμως η δημιουργικότητα; Κατά την άποψή μας, η δημιουργικότητα δεν αφορά μόνο έναν τομέα της τέχνης ή το να δημιουργεί κανείς κάτι όμορφο. Αντίθετα, η δημιουργικότητα έχει να κάνει με το να τολμά κανείς να δοκιμάζει, να μην αποφεύγει την πιθανή αποτυχία και να επιτρέπει ταυτόχρονα να αναπτυχθούν νέες ιδέες. Τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε για να το πετύχουμε προέρχονται από τη μόδα, τον σχεδιασμό (design) και τις (εικαστικές) τέχνες. Το να βιώνει κανείς και να εξερευνά τη δημιουργικότητά του είναι μια πράξη χειραφέτησης, καθώς καλλιεργεί μια αίσθηση αυτενέργειας στο πλαίσιο της ζωής του. Η αυτενέργεια αφορά την αίσθηση του ελέγχου που αποκτά κανείς στη ζωή του, την ικανότητά του να επηρεάζει τις σκέψεις και τη συμπεριφορά του και να έχει πίστη στην ικανότητά του να διαχειρίζεται ένα ευρύ φάσμα εργασιών και καταστάσεων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τοποθετούμε τη δημιουργικότητα στο επίκεντρο κάθε δραστηριότητάς μας.

Μάλιστα, στο πλαίσιο της σημερινής μας συζήτησης, το αστείο είναι ότι ακόμη και το όνομα Korra σημαίνει συνεργασία. Η αφετηρία ήταν το 2012, όταν οι ιδρύτριες, η Linda Rosink κι εγώ (Manja Eland), ξεκινήσαμε μια δημιουργική συνεργασία με το δημοτικό σχολείο de Pijlstaart. Εκείνη την εποχή αποτελούσε κοινή πρακτική στην Ουτρέχτη, στην Ολλανδία, με την υποστήριξη της τοπικής αυτοδιοίκησης. Σχολεία και πολιτιστικοί οργανισμοί μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για χρηματοδότηση, εφόσον διαμόρφωναν από κοινού ένα σχέδιο. Εν προκειμένω, οι εκπαιδευτικοί και ο διευθυντής του σχολείου αναζητούσαν έναν τρόπο για να ενισχύσουν τη διδασκαλία των εικαστικών. Δεν ήθελαν απλώς έναν επισκέπτη-καλλιτέχνη και ήλπιζαν να αναπτύξουν τη δική τους πρακτική. Μπορείτε να μας βοηθήσετε να προχωρήσουμε πέρα από αυτό το επίπεδο κομμάτι χαρτί; Πώς μπορούμε να φέρουμε περισσότερη δημιουργικότητα στην τάξη και να ασχοληθούμε με διαφορετικές και προκλητικές τριδιάστατες τεχνικές;

Το αποτέλεσμα ήταν ένα μονοετές πρόγραμμα, στο πλαίσιο του οποίου μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε μια άδεια αίθουσα διδασκαλίας ως στούντιο. Μια τάξη επισκεπτόταν τον χώρο κι εμείς εμψυχώναμε ένα εργαστήριο. Συμμετείχαν σ' αυτό και οι εκπαιδευτικοί, εκτελώντας τις δημιουργικές προκλήσεις μαζί με τους μαθητές. Από την πλευρά μας, τους επισημαίναμε τι βλέπαμε να συμβαίνει στη δημιουργική διαδικασία των μαθητών. Η διαδικασία στη συνέχεια ενισχυόταν με ομαδική επι-

μόρφωση και παροχή σχεδίων μαθημάτων, ώστε να είναι σε θέση να τα χρησιμοποιήσουν και να δημιουργήσουν παραλλαγές για να τα ενσωματώσουν στη δική τους πρακτική. Το δημοτικό de Pijlstaart εξακολουθεί να είναι ένα από τα σχολεία με τα οποία συνεργαζόμαστε έπειτα από όλο αυτόν τον καιρό και έχουμε συνδημιουργήσει πολλά διαφορετικά προγράμματα. Έχουμε μάθει πολλά ο ένας από τον άλλον όλα αυτά τα χρόνια.

Αυτή η πρώτη εμπειρία δημιουργικής συνεργασίας οδήγησε στη σύμπραξη με αρκετά σχολεία, με την ίδρυση ενός δικτύου που κάλυπτε ολόκληρη την πόλη, υπό την ονομασία Creatief Vermogen Utrecht. Αυτή τη στιγμή συνεργαζόμαστε με τέσσερα σχολεία.

Μπ. Γ. & Ν. Χ.: Ποια είναι η εμπειρία σου από το συγκεκριμένο πρόγραμμα; Ποια στοιχεία θα θεωρούσες ιδιαίτερα ξεχωριστά στο πρόγραμμα I-TAP-PD;

Μ.Ε.: Η συνεργασία έχει πολλές μορφές και πολλά μεγέθη. Περιέγραψα προηγουμένως τον τρόπο με τον οποίο εργάζεται με σχολεία κι άλλους οργανισμούς η Korra, σε διαφορετικά επίπεδα. Στο πλαίσιο της σημερινής μας συζήτησης, θα μπορούσατε να το εκλάβετε περισσότερο ως μια προσέγγιση από «πάνω προς τα κάτω», η οποία συνδέει τις φιλοδοξίες διάφορων οργανισμών. Εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου, αυτό στη συνέχεια διαχέεται σε κάθε εκπαιδευτικό μέσω προγραμμάτων, εκπαιδευτικών υλικών, ομαδικής επιμόρφωσης και συνδιδασκαλίας, για παράδειγμα.

Το πρόγραμμα I-TAP-PD εστιάζει ειδικά στη συνεργασία ανάμεσα σε έναν εκπαιδευτικό και έναν καλλιτέχνη, με στόχο να εγκαθιδρύσει μια στέρεη βάση σχέσης και εμπνευσης πριν από τη συνεργασία τους στην τάξη. Θα έλεγα ότι πρόκειται μάλλον για μια προσέγγιση «από κάτω προς τα πάνω». Η μεθοδολογία που αναπτύξαμε με αυτό το διεπιστημονικό, δημιουργικό, εντατικό και συμπυκνωμένο

επιμορφωτικό πρόγραμμα προκαλεί ενθουσιασμό στους συμμετέχοντες. Στη συνέχεια, μεταφέρουν αυτό τον ενθουσιασμό στον χώρο εργασίας τους, σε συνδυασμό με νέες δεξιότητες, έμπνευση και διασυνδέσεις. Αυτή η επιμόρφωση και οι φιλοξενούμενες δράσεις ευελπιστούμε να λειτουργήσουν ως αλυσιδωτή αντίδραση, εμπλουτίζοντας τα υπόλοιπα μέλη της οργάνωσης με δημιουργικότητα και ανοίγοντας την πόρτα σε νέους τρόπους συνεργασίας.

Ο τίτλος του προγράμματος I-TAP-PD είναι συντομογραφία του International Teacher-Artist Partnership Professional Development (Διεθνής Συνεργασία Εκπαιδευτικών-Καλλιτεχνών Επαγγελματική Ανάπτυξη). Όπως ίσως γνωρίζετε, πηγή έμπνευσης ήταν το ιρλανδικό μοντέλο TAP. Στο δικό μας πρόγραμμα ανάγεται σε ένα νέο επίπεδο με τη συνδημιουργία σε διεθνές επίπεδο. Οι εταίροι σε αυτό το πρόγραμμα Erasmus+ προέρχονται από την Ιρλανδία, τη Σερβία, την Ελλάδα και την Ολλανδία. Αυτό εμβαθύνει την εμπειρία, επειδή στο επιμορφωτικό πρόγραμμα μπορούμε να προβληματιστούμε για το καθημερινό πλαίσιο εργασίας μας μέσα από το πρίσμα της αντιπαραβολής. Στοιχεία που προσωπικά θεωρώ ότι αποτελούν μέρος της τυπικής διαδικασίας δεν είναι απαραίτητως τα ίδια στις χώρες των εταίρων μας. Υπάρχουν διαφορές στα εκπαιδευτικά μας συστήματα και στη θέση των τεχνών στην κοινωνία. Γνωρίζοντας ο ένας τον άλλον και εξερευνώντας αυτές τις διαφορές, ανακαλύπτουμε επίσης πολλές ομοιότητες όσον αφορά τις προκλήσεις και τις φιλοδοξίες μας. Αυτό που φέρνει κοντά τις οργανώσεις και τους συμμετέχοντες είναι η πεποίθηση ότι ενώνοντας τις δυνάμεις μας ως εκπαιδευτικοί και καλλιτέχνες μέσα σε ένα καλλιτεχνικό πλαίσιο, μπορούμε να συνδημιουργήσουμε μια πολύτιμη εμπειρία για τους μαθητές μας.

Η διαδικασία ανάπτυξης μιας μεθοδολογίας με σκοπό την ενίσχυση της σύμπραξης εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών σε μια διεθνή συνεργασία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για μένα προσωπικά και την οργάνωσή μου, την Κορα. Ο καθένας μας συνεισφέρει διαφορετικά χαρακτηριστικά, εμπειρίες και μορφές τέχνης στο πρόγραμμα, γεγονός που το καθιστά μια πραγματικά πλούσια εμπειρία, τόσο στο μακρο-επίπεδο του προγράμματος όσο και στο μικρο-επίπεδο, στις οικείες, προσωπικές εμπειρίες κατά την πιλοτική εφαρμογή του επιμορφωτικού προγράμματος.

Μπ. Γ. & Ν. Χ.: *Το πρόγραμμα ITAP-PD επένδυσε στη δημιουργία μιας ομάδας εστίασης, η οποία παρακολούθησε τη διαμόρφωση της πιλοτικής επιμόρφωσης μεταξύ των τεσσάρων χωρών-εταίρων. Ως μέλος της ομάδας εστίασης, θα μπορούσες να μας πεις λίγα λόγια σχετικά με τη νοοτροπία και το όραμα που κρύβονται πίσω από αυτό το εγχείρημα;*

Μ.Ε.: Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα φάση του προγράμματος. Γνωρίζαμε τον στόχο για τον οποίο εργαζόμασταν: ένα διεθνές μοντέλο για τη συνεργασία εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών, με ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα το οποίο θα λειτουργούσε σε διαφορετικές χώρες. Οι πόροι του προγράμματος επρόκειτο να δημοσιοποιηθούν και να καταστούν διαθέσιμοι για όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους. Το πρόγραμμα θα έπρεπε να συμβάλει στην οικοδόμηση αποτελεσματικών συνεργασιών μεταξύ εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών, καλλιεργώντας τη δημιουργικότητα, αλλά ενισχύοντας ταυτόχρονα και τη δική μας πρακτική.

Σκεφτείτε τώρα ότι ξεκινήσαμε το πρόγραμμα I-TAP-PD σε έναν κόσμο με απαγόρευση κυκλοφορίας λόγω της πανδημίας. Δημιουργήσαμε ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα με επίκεντρο τη συνεργασία με άτομα από άλλες οργανώσεις τα οποία δεν μπορούσαμε να συναντήσουμε διά ζώσης εκείνη την περίοδο. Έτσι προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε την τεχνογνωσία και την τέχνη του άλλου μιλώντας μέσω διαδικτύου. Πώς όμως εξηγείς τι συμβαίνει στην ενσώματη εμπειρία μιας άσκησης χορού; Πώς μεταφέρεις γραπτά τη συγκίνηση που αγγίζει την ψυχή όταν μοιράζεσαι την ιστορία σου στη δραστηριότητα «Χάρτης της ζωής»; Πώς μπορείς να κατανοήσεις την πυροδότηση της φαντασίας όταν δύο κυρίες, φορώντας εργαστηριακή ποδιά, παρουσιάζουν μικροσκοπικά πλάσματα που ονομάζονται «Creativos Genialos»;

Αφού κάθε εταίρος πρότεινε γραπτώς τις αγαπημένες του δραστηριότητες, οι οποίες είχαν δοκιμαστεί σε δικά του προγράμματα, είχαμε στη διάθεσή μας μια ολόκληρη τράπεζα δραστηριοτήτων, χωρίς όμως να έχουμε πρόγραμμα ακόμα. Τότε αποφασίσαμε να δημιουργήσουμε την ομάδα εστίασης με έναν εκπρόσωπο από κάθε χώρα. Την Jennifer Buggie από την Ιρλανδία, την Andja Jovic από τη Σερβία, την Ειρήνη Μαρνά από την Ελλάδα κι εμένα ως εκπρόσωπο της Ολλανδίας.

Το καθήκον της ομάδας εστίασης ήταν να σχεδιάσει ένα συνεκτικό επιμορφωτικό πρόγραμμα, με στόχο τη συνεργασία εκπαιδευτικών-καλλιτεχνών, χρησιμοποιώντας τις δραστηριότητες που συνελέχθηκαν. Θα το περιέγραφα ως μια διαδικασία παρόμοια με τη μαγειρική. Είχαμε τα καλύτερα υλικά, με τη μορφή των εν λόγω δραστηριοτήτων σε διαφορετικούς τομείς της τέχνης, και γνωρίζαμε ότι σχεδιάζαμε ένα γεύμα με πέντε πιάτα, εφόσον η επιμόρφωση θα διαρκούσε πέντε μέρες. Ήμασταν αντιμέτωπες με μια πρόκληση, υπό την έννοια ότι είχαμε στη διάθεσή μας περισσότερα υλικά από όσα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε, με δεδομένο ότι δεν θέλαμε να προσφέρουμε στους καλεσμένους μας υπερβολική ποσότητα τροφής. Ωστόσο, όλοι είχαν επενδύσει

στα υλικά που συνεισέφεραν. Πώς λοιπόν αποφασίζεις από κοινού αν το μήλο ή το αχλάδι θα αποτελέσει το κύριο πιάτο; Θα νιώσει το μήλο αποκλεισμένο αν το χρησιμοποιήσουμε μόνο ως συνοδευτικό πιάτο; Σε ποια ποσότητα η σοκολάτα αποτελεί μια υγιεινή επιλογή για τους καλεσμένους μας;

Χρειάστηκε αρκετός χρόνος για να ξεκαθαρίσουμε πώς να συνδυάσουμε όλα τα υλικά με τρόπο που να διευκολύνει κατά το δυνατόν τη συνεργασία, αλλά ταυτόχρονα να είναι ισορροπημένος όσον αφορά την εκπροσώπηση όλων των εταίρων. Αυτό που βοήθησε την ομάδα εστίασης να επιλέξει τον καλύτερο συνδυασμό γεύσεων ήταν η διατύπωση μιας βασικής ερώτησης για κάθε μέρα.

Την πρώτη μέρα, όταν οι εκπαιδευτικοί και οι καλλιτέχνες φτάνουν για πρώτη φορά, είναι περίεργοι, ίσως και λίγο ανήσυχτοι για το τι πρόκειται να ακολουθήσει. Γνωρίζουμε την ομάδα και μοιραζόμαστε προσωπικές ιστορίες. «Ποιοι είμαστε και γιατί βρισκόμαστε εδώ;» Συνδεόμαστε με τον εαυτό μας για να μπορούμε να συνδεθούμε με τον άλλο. Έχοντας κατά νου το ερώτημα «Ποιος νομίζεις ότι είμαι και τι μπορούμε να κάνουμε μαζί;», χρησιμοποιούμε δημιουργικές και αναστοχαστικές διαδικασίες για να συνδεθούμε με τον εαυτό μας και τον άλλο τη δεύτερη μέρα. Περιμέναμε ότι η τρίτη μέρα θα ήταν δύσκολη, καθώς το θέμα ήταν το αναλυτικό πρόγραμμα και το εκπαιδευτικό σύστημα στις χώρες-εταίρους. Όμως το ειλικρινές ενδιαφέρον για το πλαίσιο εργασίας του καθενός και οι παιγνιώδεις δημιουργικές προκλήσεις γύρω από το ερώτημα «Πώς (επανα)προσδιορίζουμε το πλαίσιο;» προσέλκυσε την προσοχή των συμμετεχόντων και διατήρησε τη σύνδεσή τους. Φυσικά, δεν υπάρχει ταξίδι ή κοινή προσπάθεια χωρίς εμπόδια. Την τέταρτη μέρα αναρωτηθήκαμε «Ποιες είναι οι περιπλοκές της συνεργασίας; Τι πρέπει να αποχωριστούμε;» και οδηγηθήκαμε στην τελική ερώτηση την πέμπτη μέρα: «Ποια περιπέτεια σας καλεί;».

Στο πλαίσιο του επιμορφωτικού προγράμματος, δημιουργούνται ζευγάρια, ένας εκπαιδευτικός και ένας καλλιτέχνης από την ίδια χώρα. Καλούνται να συνδημιουργήσουν μια μικροσκοπική περιπέτεια, μια φιλοξενούμενη δράση όπου ο καλλιτέχνης επισκέπτεται τον εκπαιδευτικό και συνεργάζονται με παιδιά. Οι δραστηριότητες που σχεδιάζουν είναι εμπνευσμένες από την καλλιτεχνική ειδικότητα του καλλιτέχνη, τα θέματα που ενδιαφέρουν τον εκπαιδευτικό και το σχολείο και δυνητικά από τις γεμάτες ανατροπές δραστηριότητες γρήγορου ρυθμού, οι οποίες τους απορροφούν στη διάρκεια του προγράμματος I-TAP-PD. Και οι δύο φέρνουν την τεχνογνωσία και τις συγκεκριμένες δεξιότητές τους στη συνδημιουργία, η οποία ανοίγει έναν εντελώς νέο κόσμο δυνατοτήτων.

Μπ. Γ. & Ν. Χ.: *Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για το πρόγραμμα, αλλά και επανειλημμένα στις συνομιλίες μας, ο χρόνος αναδεικνύεται ως σημαντική παράμετρος της εργασίας μας στο πλαίσιο του προγράμματος I-TAP-PD. Πώς πιστεύεις ότι η παράμετρος του χρόνου επηρεάζει το πρόγραμμά μας σε διαφορετικά επίπεδα;*

Μ.Ε.: Όλοι γνωρίζουμε τι σημαίνει να νιώθει κανείς ότι είναι εκτός χρονοδιαγράμματος. Το να νιώθουμε πεισμένοι και να είμαστε πολυάσχολοι μοιάζει φυσιολογική κατάσταση για πολλούς ανθρώπους στην εποχή μας. Η έλλειψη χρόνου για να κάνουμε όλα όσα απαιτούνται όταν εργαζόμαστε με παιδιά στη διάρκεια μιας σχολικής χρονιάς ήταν κάτι που αναγνωρίστηκε σε όλες τις χώρες-εταίρους. Αυτή η πίεση στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος έχει επίδραση στον χώρο, η οποία γίνεται αισθητή όταν συνεργάζεται κανείς με έναν καλλιτέχνη στην τάξη. Δυστυχώς, όσον αφορά τα μαθήματα, δίνεται προτεραιότητα στην επιστήμη και στα μαθηματικά και όχι στην καλλιτεχνική και δημιουργική εξερεύνηση. Αν και με διαφορετικές μορφές, όλοι αισθανόμαστε ότι πρέπει να συνεχίσουμε να προκαλούμε το σύστημα, ώστε να βρεθεί χρόνος και χώρος για δημιουργικότητα.

Υπάρχει διαφορά, υποθέτω, ανάμεσα στον βιωμένο χρόνο και τον χρόνο του ρολογιού, μια έννοια που διερευνούν πολλοί φιλόσοφοι. Το πώς βιώνουμε τον χρόνο είναι κάτι που μπορούμε να εξερευνήσουμε, να εξετάσουμε μέσω του παιχνιδιού και να αξιοποιήσουμε προς όφελός μας σε μια δημιουργική διαδικασία. Στη διάρκεια του επιμορφωτικού προγράμματος, για παράδειγμα, πολλές από τις δραστηριότητες ήταν αρκετά σύντομες. Την τρίτη μέρα, αφού εξερευνήσαμε τα αναλυτικά προγράμματα συζητώντας τα σε μικρές διεθνείς ομάδες, κάθε ομάδα έπαιρνε ένα απόσπασμα από ένα κείμενο που συμπεριλαμβανόταν στο αναλυτικό πρόγραμμα. Η

πρόκληση ήταν να δημιουργήσουν μια παράσταση, αλλά σε στενό χρονικό πλαίσιο. Μπορείτε να δώσετε μια παράσταση σε 20 λεπτά. Καλή τύχη. Αυτή η συμπυκνωμένη δημιουργική διαδικασία απαιτούσε γρήγορες αποφάσεις και ταχεία δράση. Αναλογιζόμενοι πώς βίωσαν την επιμόρφωση, αρκετοί συμμετέχοντες μοιράστηκαν ότι ήταν κάπως αγχωτικό στην αρχή, αλλά συνήθισαν αρκετά γρήγορα. Μέσω αυτής της «χύτρας ταχύτητας», επανασυνδέθηκαν με τη διαίθησή τους. Η μάθηση μέσω της πράξης και της εμπιστοσύνης στον εαυτό είναι μια επιθυμητή παρενέργεια αυτού του τρόπου εργασίας.

Έπειτα υπάρχουν φυσικά και οι στιγμές που επιβραδύνουμε, που εστιάζουμε με προσοχή στη στιγμή. Στιγμές για να επικοινωνήσετε με τον εαυτό σας και να σκεφτείτε όλα όσα συμβαίνουν μέσα και γύρω σας. Το να μπορείτε να διαχειριστείτε κάτι τέτοιο αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο και στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Το να αφιερώνει κανείς χρόνο στην εκκόλαψη, ώστε να αναπτυχθούν ιδέες, είναι ιδιαίτερα πολύτιμο. Πρακτικά αυτό μπορεί να οργανωθεί με μικρά βήματα. Κάντε μια ανοιχτή ερώτηση και ζητήστε ένα ή δύο λεπτά σιωπής προτού δοθεί η απάντηση. Μοιραστείτε μια εμπνευσμένη ιστορία για να δώσετε ώθηση σε μια δημιουργική διαδικασία πριν από το γεύμα και αρχίστε να δημιουργείτε μετά το γεύμα. Και όσον αφορά εσάς τους ίδιους, αν πρέπει να λύσετε ένα πρόβλημα ή να γράψετε ένα κείμενο και νιώθετε ότι έχετε κολλήσει, πηγαίνετε μια βόλτα, κάντε ένα ντους ή κοιμηθείτε καλά το βράδυ αφήνοντας κατά μέρος το ερώτημα. Συχνά η απάντησή σας περιμένει στην άλλη γωνία. Για να αναδυθεί, χρειάζεται απλώς το μυαλό σας να βρίσκεται σε κατάσταση χαλαρότητας.

Ένα τελευταίο στοιχείο σχετικά με τον χρόνο που είναι βασικό για το πρόγραμμα I-TAP-PD είναι να αφιερώνετε πραγματικά χρόνο για να γνωριστείτε μεταξύ σας. Να επιβραδύνετε για να πετύχετε μια πραγματική συνάντηση. Να οικοδομήσετε μια σχέση προτού διαμορφώσετε το σχέδιο. Αυτή η διαδικασία διευκολύνεται από τις δραστηριότητες στη διάρκεια του επιμορφωτικού προγράμματος, με τη χρήση διαφορετικών τεχνών. Αλλά εξίσου σημαντικά είναι και τα διαλείμματα, τα κενά στο πρόγραμμα. Το να συναντιόμαστε στο ενδιάμεσο, το απροσδιόριστο, εκείνες τις παρατεταμένες βραδιές. Δεν πρέπει να υποτιμούμε τις επιπτώσεις που έχει κάτι τέτοιο στα στέρεα θεμέλια για τη συνεργασία μεταξύ ενός εκπαιδευτικού και ενός καλλιτέχνη.

Μπ. Γ. & Ν. Χ.: *Το πρόγραμμα I-TAP-PD αφορά διεπιστημονικές προσεγγίσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών διαφορετικών κλάδων και μορφών τέχνης. Αυτή η σκόπιμη προσέγγιση υιοθετήθηκε τόσο για την αρχική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών όσο και*

για τις εφαρμογές στα σχολεία. Ως εικαστικός ποια είναι η άποψή σου και η εμπειρία σου από όλο αυτό;

Μ.Ε.: Ως εικαστικός πάντα εμπνεόμουν και επηρεαζόμουν από άλλες μορφές τέχνης. Αγαπώ την αφήγηση και τις ιστορίες, και οι ιστορίες μπορούν να μεταδοθούν σε πολλές γλώσσες. Ο χορός, το θέατρο, η μουσική και η εικόνα αποτελούν τρόπους για τη μεταφορά ιστοριών και νοήματος. Για κάποιες ιστορίες, θα αρπάξω τα μολύβια και το πινέλο μου, αλλά μερικές φορές ο γραπτός ή ο προφορικός λόγος ή η φωτογραφική μου μηχανή είναι τα καλύτερα εργαλεία. Με κάθε τέχνη με την οποία εξοικειώνομαι, διευρύνω τις επιλογές μου όσον αφορά το βίωμα και τη μεταφορά νοήματος. Είμαι ευγνώμων για την ευκολία που προσφέρει το διαδίκτυο. Έχουμε έναν κόσμο έμπνευσης στα δάχτυλά μας, ακόμα κι αν μερικές φορές μοιάζει με μαύρη τρύπα.

Βασικά, πιστεύω ότι ένας δάσκαλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί από μόνος του μια κατά κάποιο τρόπο διεπιστημονική μονάδα. Διδάσκει διαφορετικά θέματα, ενώ διαχειρίζεται μια τάξη γεμάτη παιδιά, που έχουν τις δικές τους υπέροχες ιδιορρυθμίες και προκλήσεις. Και όλα αυτά μέσα σε ένα σύστημα με τις δικές του απαιτήσεις. Έτσι, αντί να ισχυριστώ ότι δεν είναι ιδιαίτερα δημιουργικοί, όπως αυτοχαρακτηρίζονται κάποιοι εκπαιδευτικοί, θα ήθελα να δηλώσω ότι είναι: το να τα καταφέρνουν όλα αυτά αποτελεί καθαρή δημιουργική επίλυση προβλημάτων.

Παρ' όλα αυτά, το να προσκαλούν έναν καλλιτέχνη στον κόσμο της τάξης τους ίσως φαίνεται κάπως τρομακτικό. Αυτό συνδέεται με την οπτική της δημιουργικότητας που περιέγραψα προηγουμένως. Πάρα πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι η δημιουργικότητα ισοδυναμεί με την ικανότητα να δημιουργείς κάτι όμορφο. Αυτό όμως είναι κάτι άλλο. Μέχρι ενός σημείου μια δεξιότητα ή μια τέχνη μπορεί να διδαχθεί. Η δημιουργικότητα φαίνεται στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζει κανείς την τέχνη.

Πιστεύω ότι η σημαντικότερη προϋπόθεση για την εισαγωγή των τεχνών και της δημιουργικότητας σε μια τάξη είναι να αφήνει κανείς περιθώριο για την εκδήλωση περιέργειας και τη διασφάλιση μιας ανοιχτής διαδικασίας. Η τέχνη μπορεί να είναι ένας χώρος όπου οι ερωτήσεις οδηγούν σε πολλαπλές απαντήσεις. Έτσι δεν χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός. Πρέπει να έχετε τα κότσια να μη γνωρίζετε, μαζί με τους μαθητές σας, πού τελειώνει το ταξίδι σας. Και τότε να εξερευνάτε, να πειραματίζεστε, να σκέφτεστε και να βελτιώνετε. Γιορτάζοντας το πώς ο καθένας ανακαλύπτει τη δική του απάντηση.

Δεν εννοώ απόλυτη ελευθερία χωρίς όρια. Στην πραγματικότητα, το να έχετε ένα ξεκάθαρο πλαίσιο με περιθώριο για παιχνίδι εντός του πλαισίου

πιθανότητα θα ενισχύσει πολύ περισσότερο τη δημιουργικότητα. Είναι θέμα ισορροπίας. Το να ορίσω με λέξεις αυτό που κάνω, σε τόσο πολλά επίπεδα, όταν μπαίνω σε μια τάξη ως καλλιτέχνης, αποτελεί ένα προσωπικό ταξίδι, ένα ταξίδι που μοιράζομαι με τους συναδέλφους μου στην Κορα. Βρήκαμε τις λέξεις στο «PIONIER! Kunst op school» (Πρωτοπόρος! Τέχνη στο σχολείο), η ονομασία του προγράμματος για τις τέχνες στην εκπαίδευση που σχεδιάσαμε για δημοτικά σχολεία. Το PIONIER! μεταφράζεται ως πρωτοπόρος, κάποιος που γνωρίζουμε ότι είναι εξερευνητής, ο οποίος πηγαίνει να εξερευνησει νέες και άγνωστες περιοχές, όπως και η δημιουργική διαδικασία. Κάθε γράμμα αντιπροσωπεύει μια πτυχή της στάσης που απαιτείται για την εμπύχωση αυτού του ταξιδιού:

- *Proces voorop* > Πρώτα η επεξεργασία. Επικεντρωθείτε στη δημιουργική διαδικασία και όχι στο τελικό αποτέλεσμα.
- *Inspiratie* > Εμπνευστείτε. Ξεκινήστε τη δημιουργική διαδικασία με εμπνευσμένα έργα καλλιτεχνών ή μια καλή ιστορία. Όταν εξετάζετε έργα τέχνης, καλέστε τους μαθητές σας να μοιραστούν αυτό που βλέπουν.
- *Open vragen* > Ανοιχτές ερωτήσεις. Θέτοντας ανοιχτές ερωτήσεις, ανοίγετε ένα παράθυρο στις σκέψεις και στους συνειρμούς του άλλου.
- > Περιέργεια. Να είστε προσεκτικοί με τις δικές σας υποθέσεις όταν κοιτάζετε κάτι που δημιουργεί ο άλλος. Δοκιμάστε να κάνετε ερωτήσεις. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να κάνετε μια ερώτηση και ορισμένοι είναι πιο ελκυστικοί από άλλους. Ένα παράδειγμα από τη δική μου πρακτική είναι όταν τα παιδιά ζωγραφίζουν με κάρβουνο και η εργασία είναι να ζωγραφίσουν ένα νησί με έναν κρυμμένο θησαυρό. Μου αρέσει να τα ρωτάω: «Ποια εμπόδια πρέπει να ξεπεράσω για να φτάσω στον θησαυρό σου;» Αυτή η ερώτηση οδηγεί σε υπέροχα τρελές ιστορίες για παγίδες, τίγρεις, πειρατές και ούτω καθεξής. Αυτό μου δίνει στη συνέχεια το περιθώριο να δώσω μια συμβουλή σχετικά με την αντίθεση ή την προοπτική, κάτι που θα έκανε ακόμη πιο δύσκολο το να φτάσει κανείς στον θησαυρό. Πέρα από την τεχνική δεξιότητα, η τεχνική αποκτά πλέον μια λειτουργία στην απόδοση της ιστορίας.
- *Ik durf ook* > Είμαι γενναίος. Δίνω το παράδειγμα. Όλοι μας έχουμε κατοπτρικούς νευρώνες. Η νοοτροπία, η περιέργεια και το θάρρος που φέρνετε σε μια δημιουργική διαδικασία στην τάξη είναι πιο σημαντικά από οποιαδήποτε οδηγία την οποία δίνετε.
- *Eigenheid* > Ατομικότητα. Όλοι είναι διαφορετικοί, ζήτω! Η δημιουργία τέχνης και ο προβληματισμός σχετικά με την τέχνη είναι ένας ασφαλής

χώρος για να εκδηλώσετε και να ανακαλύψετε την ατομικότητά σας.

- *Ruimte geven* > Δώστε χώρο. Δώστε χώρο και χρόνο. Χρόνο εκκόλαψης ιδεών, όπως προανέφερα, και χρόνο για δοκιμές και πειραματισμό προτού βοηθήσετε δίνοντας τη λύση.
- *!Hoge verwachtingen* > Περιμένετε περισσότερα! Επειδή τα παιδιά συχνά αποδίδουν σύμφωνα με τις υποσυνείδητες προσδοκίες σας. Αυτό έχει καταγραφεί σε μελέτες όπου οι εκπαιδευτικοί έλαβαν μια αυθαίρετη προειδοποίηση σχετικά με τις δυνατότητες των νέων μαθητών τους. Μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς, τα παιδιά που χαρακτηρίστηκαν ως άτομα με μεγάλες δυνατότητες είχαν ανταποκριθεί σ' αυτό και πήραν υψηλούς βαθμούς – στην αντίθετη περίπτωση, ο αντίκτυπος ήταν αρνητικός. Αυτό δεν συσχετιζόταν με τις πραγματικές ικανότητες και τις δυνατότητες αυτών των παιδιών. Η προκατάληψη είχε επιφέρει κάποια αλλαγή στην προσέγγιση των εκπαιδευτικών. Ευτυχώς, τέτοιου είδους πειράματα δεν γίνονται πλέον, αλλά καταδεικνύει τη σημασία τού να έχετε επίγνωση των προσδοκιών σας.

Η διαμόρφωση τεχνογνωσίας και η συνδημιουργία μεταξύ εκπαιδευτικών και καλλιτεχνών προσδίδουν ένα επιπλέον στοιχείο στη μαθησιακή εμπειρία. Είναι μια συναρπαστική και εμπλουτιστική διαδικασία. Σε αυτό το τρίγωνο όλοι μαθαίνουν. Με ανοιχτό μυαλό, ο καλλιτέχνης, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές μπορούν να μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο.

Μπ. Γ. & Ν. Χ.: Κατέχεις διαφορετικές θέσεις σε αυτό το πρόγραμμα, π.χ. εκπαιδύτρια, καλλιτέχνης, μέλος της ερευνητικής ομάδας, η οποία επεξεργάζεται και αναλύει τα δεδομένα από τα ολλανδικά σχολεία. Μπορείς να μοιραστείς μαζί μας στοιχεία των ευρημάτων σου τα οποία ήταν απροσδόκητα ή σας εξέπληξαν;

M.E.: Ναι, μου αρέσει αυτό το στοιχείο στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, το γεγονός ότι μπορώ να συνεισφέρω διαφορετικές δεξιότητες. Ένα από τα πράγματα που με γοήτευσαν κατά τη συλλογή των δεδομένων για την έρευνα είναι ο υβριδικός χαρακτήρας των συμμετεχόντων από την Ολλανδία. Αυτό που εννοώ είναι ότι προέρχονται από διαφορετικό υπόβαθρο και οι περισσότεροι έχουν εργαστεί τόσο στην εκπαίδευση όσο και στον χώρο των τεχνών. Επομένως, οι περισσότεροι επέλεξαν έναν ρόλο για τη φιλοξενούμενη δράση, ως βασική οπτική και εστίαση, αλλά ήταν κάπως ρευστός. Κατ' εμέ, η συνεργασία μοιάζει κάπως με τον χορό. Πρέπει να είσαι δεκτικός ως προς την κατεύθυνση και την κίνηση του συνεργάτη-παρτενέρ σου. Πρέπει να είσαι σε θέση να πάρεις πρωτοβουλία και να καθοδηγήσεις, αλλά και να κάνεις ένα βήμα πίσω και να ακολουθήσεις τον άλλο. Όταν η σχέση είναι καλή, αυτό συμβαίνει με φυσικό τρόπο. Σέβεστε ο ένας τον άλλο και καταβάλλετε προσπάθεια για να επικοινωνείτε με σαφήνεια. Το να είναι κανείς υβριδικό, με εμπειρία τόσο ως καλλιτέχνης όσο και ως εκπαιδευτικός, δημιουργεί επιπλέον ευελιξία. Αυτό εμπλούτισε τις συνεργασίες, αλλά και έθεσε προκλήσεις, καθώς σχετικά λίγοι συμμετέχοντες είχαν στη διάθεσή τους μια τάξη για να δουλέψουν.

Παρά τις προκλήσεις, διαμορφώθηκαν πολλά όμορφα σχέδια συνεργασίας. Ορισμένα από αυτά έχουν προσαρμοστεί σε άλλα περιβάλλοντα, όπως σε ένα μουσείο. Κάποια από τα προγράμματα έχουν πραγματοποιηθεί, ενώ κάποια άλλα περιμένουν την ευκαιρία να βρουν ένα σχολείο που διαθέτει χώρο και χρόνο. Ένας καλλιτέχνης αποφάσισε μάλιστα να αλλάξει καριέρα και εργάζεται πλέον ως καθηγητής πλήρους απασχόλησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Συγκινήθηκα όταν πληροφορήθηκα ότι η εμπειρία του επιμορφωτικού προγράμματος I-TAP-PD αποτέλεσε πηγή έμπνευσης σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο για πολλούς συμμετέχοντες. Η δημιουργική και διεπιστημονική προσέγγιση πυροδότησε μια παιγνιώδη διάθεση, η οποία ενσωματώθηκε στην προσέγγιση της προσωπικής τους εργασίας, ειδικά για ορισμένους καλλιτέχνες. Άλλοι υπογράμμισαν τη σημασία τού να αφιερώνει κανείς χρόνο για να συνδεθεί και να αναπτύξει μια σχέση προτού επιδοθεί σε σχέδια και προγράμματα. Η δυνατότητα να υλοποιήσουμε αυτό το πρόγραμμα μαζί σας και με τις άλλες χώρες-εταίρους ήταν ένας καλός καθρέφτης. Υποθέτω ότι οι Ολλανδοί συνηθίζουν να είναι ικανοποιημένοι και προσανατολισμένοι σε στόχους. Και παρόλο που είναι σημαντικό, η αξία τού να κάνεις ένα βήμα πίσω προτού ριχτείς στο συγκεκριμένο έργο το οποίο έχεις αναλάβει είναι κάτι που διδάχθηκαν από το πρόγραμμα. Έτσι θα έλεγα ότι οι δύο έννοιες που ξεχώρισαν περισσότερο για μένα ήταν η παιγνιώδης διάθεση και η σχέση.

Mπ. Γ. & Ν. Χ.: Καθώς οδεύουμε προς την ολοκλήρωση του προγράμματος I-TAP-PD και προχωράμε μπροστά, ποιους τομείς και ποια στοιχεία του μοντέλου εργασίας TAP θα συμπεριελάμβανες στον σχεδιασμό μελλοντικών δράσεων/προγραμμάτων;

M.E.: Ναι, πλησιάζουμε στο τέλος αυτού του ταξιδιού που μοιραστήκαμε. Προς το παρόν, εργαζόμαστε με στόχο τη διάθεση όλου του υλικού στους συναδέλφους μας σε ολόκληρη την Ευρώπη. Μετά την πιλοτική εφαρμογή του επιμορφωτικού προγράμματος I-TAP-PD στην Ελλάδα, στη Σερβία, στην Ιρλανδία και την Ολλανδία, η μεθοδολογία είναι πλέον έτοιμη, ώστε να γίνει κοινό κτήμα. Θα δημοσιευτεί ως εγχειρίδιο επιμόρφωσης, το οποίο θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να προσαρμοστεί σε διαφορετικά πλαίσια. Πρόκειται πραγματικά για ένα πολύτιμο εργαλείο.

Από την άλλη, έχουμε την επικείμενη δημοσίευση της έρευνας. Θα την παρουσιάσουμε στην Αθήνα το καλοκαίρι του 2023. Αναμένεται να έχει ενδιαφέρον για τους ανθρώπους που εργάζονται στο σημείο τομής της τέχνης με την εκπαίδευση. Οι ερευνητικές εκθέσεις και το εγχειρίδιο επιμόρφωσης θα είναι διαθέσιμα για λήψη από τον ιστότοπο του προγράμματος (<https://i-tap-pd.net/>), οπότε μην αμελήσετε να τον επισκεφθείτε.

Στο μεταξύ, εν αναμονή αυτού του υλικού, θα ήθελα να προσκαλέσω τους αναγνώστες να ακούσουν το podcast με τίτλο Tapping into creativity (Αξιοποιώντας τη δημιουργικότητα). Η Kora ανέλαβε την παραγωγή του podcast για το πρόγραμμα I-TAP-PD και συνομίλησε με πολλούς διεθνείς καλεσμένους

σχετικά με τη μαγεία που γεννιέται όταν συναντιούνται η δημιουργικότητα, η τέχνη και η εκπαίδευση. Μπορείτε να το αναζητήσετε στην αγαπημένη σας πλατφόρμα με τον τίτλο Tapping into creativity και εδώ: <https://tappingintocreativity.captivate.fm/>

Όσον αφορά την ερώτηση σχετικά με το τι θα συμπεριλάβανα στον σχεδιασμό μελλοντικών δράσεων ή προγραμμάτων, θα έλεγα ότι τα βασικά στοιχεία που υποστηρίζουν μια βιώσιμη συνεργασία σε προσωπικό επίπεδο ανάμεσα σε έναν εκπαιδευτικό και έναν καλλιτέχνη είναι: Η προθυμία για συνεργασία, επειδή ο ενθουσιασμός είναι κινητήρια δύναμη και θα χρειαστείτε ενέργεια για να συνεχίσετε ενάντια σε όλες τις αντιξοότητες. Ο χρόνος ή η εξασφάλιση απαραίτητου χρόνου για συνεργασία στην τάξη, αλλά και για αναστοχασμό όσον αφορά τη διαδικασία, προκειμένου να βελτιωθούν τα σχέδια για το μέλλον είναι βοηθητικό στοιχείο. Η επένδυση αρκετού χρόνου για να γνωρίσει ο ένας το κίνητρο και την τεχνογνωσία του άλλου δημιουργεί μια στέρεη βάση, πάνω στην οποία μπορείτε να στηριχτείτε. Στη διαδικασία της συνεργασίας, η εμπιστοσύνη στις δικές μας δεξιότητες και στη δημιουργικότητα σε συνδυασμό με την ανοιχτή επικοινωνία και τον σεβασμό αποτελούν χρήσιμα στοιχεία.

Για να καταστεί εφικτός αυτός ο τρόπος εργασίας, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι διευθυντές των σχολείων πρέπει να δώσουν την άδεια και να αφιερώσουν χρόνο και πόρους. Αν το πάθος των ατόμων είναι η μόνη κινητήρια δύναμη, απειλείται η βιωσιμότητα των προγραμμάτων.

Με προσπάθεια και τις κατάλληλες προϋποθέσεις, μια συνεργασία μπορεί να συνεχίσει να διευρύνεται με την πάροδο των χρόνων, γι' αυτό θα τους συμβούλευα, και θα ευχόμουν, να διατηρήσουν την επαφή.

Για να περιγράψω συνοπτικά πώς μπορεί να αναπτυχθεί το εγχείρημα: Η συνεργασία της Kora με το σχολείο de Pijlstaart έχει εξελιχθεί σε ένα ζωντανό εργαστήριο, όπου έχουν αναπτυχθεί και δοκιμαστεί πολλές δραστηριότητες σχετικά με την τέχνη στην εκπαίδευση. Προγράμματα όπως το Chilling with art (Χαλαρώνοντας με την τέχνη), μια μέθοδος αργής εξέτασης έργων τέχνης, που βασίζεται στην ενσυνειδητότητα. Και το Chilling with heritage (Χαλαρώνοντας με την κληρονομιά), όπου η ίδια μέθοδος ενέπνευσε ένα πρόγραμμα το οποίο εξερευνά την ιστορία της τοπικής κληρονομιάς και οδηγεί στη δημιουργία και στον σχεδιασμό του μέλλοντος. Οι αφηρημένες έννοιες γίνονται προσιτές και κατανοητές για τους συμμετέχοντες μαθητές. Όλη η ομάδα σε αυτό το δημοτικό σχολείο εργάζεται πλέον με το δημιουργικό αναλυτικό πρόγραμμα που σχεδίασε η Kora. Για τη διευκόλυνση της επαγγελματικής ανάπτυξης, οι καλλιτέχνες της Kora συνδιδάσκουν ένα

ή δύο εργαστήρια κάθε σχολικό έτος. Σε συνδυασμό με σύντομες συνεδρίες έμπνευσης για την ομάδα, κάτι τέτοιο διασφαλίζει, προσαρμόζει και διευρύνει το δημιουργικό κλίμα στο σχολείο.

Βασικά, αναμένουμε με ανυπομονησία κάποιες νέες εξελίξεις σε αυτή τη συνεργασία, καθώς ο διευθυντής συμμετέχει στην ίδρυση ενός νέου σχολείου. Η Kora έχει προσκληθεί να σχεδιάσει θεματικά μαθήματα τέχνης για να ενισχύσει το νέο αναλυτικό πρόγραμμα που βρίσκεται υπό διαμόρφωση αυτή τη στιγμή. Με αυτό τον τρόπο, η δημιουργικότητα θα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των διδασκόμενων μαθημάτων.

Προγράμματα όπως το I-TAP-PD δίνουν σημαντική ώθηση στην επαγγελματική μας ανάπτυξη. Ελπίζω να μεταφέρω τη διεπιστημονική προσέγγιση και τις νέες φιλίες σε μελλοντικά προγράμματα. Έμαθα ότι η διασυνοριακή συνεργασία προσθέτει νέο βάθος και έμπνευση στη δουλειά μου, επομένως με μάτια και καρδιά ανοιχτά στο κάλεσμα νέων περιπετειών ολοκληρώνουμε το έργο που σηματοδοτεί το τέλος του προγράμματος I-TAP-PD.

Σημείωση

1. Σε μια ισότιμη συνεργασία, όλες οι οργανώσεις που συμμετέχουν αισθάνονται ότι έχουν ισότιμη φωνή και ότι οι γνώσεις και η συνεισφορά τους αποτελούν πολύτιμη και νόμιμη συνεισφορά στους κοινούς στόχους της προσπάθειας.

Η **Manja Eland** είναι εικαστική καλλιτέχνις, ειδικός στη γραφιστική αποτύπωση [graphic recorder], σχεδιάστρια προγραμμάτων καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και εκπαιδευτρια. Ειδικεύεται στη νοοτροπία και στις δυνατότητες και τις ανάγκες χαρισματικών παιδιών. Η αφήγηση ιστοριών και η δύναμη της φαντασίας (και η ενίσχυσή της) αποτελούν κινητήριες δυνάμεις στη δουλειά της. Η ενεργοποίηση της δημιουργικότητας και της περιέργειας των συμμετεχόντων είναι ένας ιδιαίτερα αποτελεσματικός τρόπος για να ξεκινήσει μια δημιουργική διαδικασία. Η Manja προσπαθεί να δίνει το παράδειγμα υιοθετώντας την παιγνιώδη διάθεση, την ευαλωτότητα και το θάρρος που συνεπάγεται μια δημιουργική διαδικασία και ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να συμπεριφέρονται αναλόγως, αναγνωρίζοντας ότι οι πράξεις μιλάνε πιο δυνατά από τις λέξεις όταν πρόκειται για τη μετάδοση της γνώσης. Πιστεύει ότι ο πυρήνας για την εμπύχωση μιας δημιουργικής διαδικασίας είναι η πυροδότηση της περιέργειας, και κατόπιν η δημιουργία χώρου, ώστε να έχει τη δυνατότητα το παιδί να δημιουργήσει το δικό του ταξίδι. Η Manja εκπροσωπεί τον ολλανδό εταίρο του προγράμματος I-TAP-PD, Stichting Kora, όπου εργάζεται ως υπεύθυνη εκπαίδευσης.

Διαβάστε περισσότερα σχετικά με την Kora: www.korakan.nl/english/
Το πορτφόλιο της Manja είναι διαθέσιμο εδώ: www.manjaeland.com